

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ –
БЛАГОЕВГРАД
ПРАВНО – ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ“**

АВТОРЕФЕРАТ

ПРИЕМАНЕ НА НАСЛЕДСТВО

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
за придобиване на образователна и научна степен „*доктор*“
Професионално направление
3.6 Право (Гражданско и семейно право)

Автор:
Веселин Димитров Петров

Научен ръководител:
проф. д-р Георги Боянов

Благоевград, 2013 г.

Съдържание

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....3

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....7

III. ПУБЛИКАЦИИ НА АВТОРА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....33

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. АКТУАЛНОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Това, което е обект на притежание приживе, става обект на наследяване след смъртта на физическото лице. Този, оправдан обективно и трайно съществуващ интерес прави и темата за наследяването и неговото правно уреждане винаги актуална, а динамиката по обществените отношения, и по-специално на семейните отношения, поражда непрекъснато променящата се проблематика на наследственото право при прилагането му. Което не значи, че наследственото право не остава все пак най-консервативната в сравнение с други отрасли на частното право, област на правно нормиране. И това се определя от един неизменен факт, вече споменат, че каквито и промени да се извършват в обективното право на наследяването, винаги то остава правоприемство на притежаваното от едно лице към други лица.

Правото на наследяване е конституционно закрепено право на човека (чл.17, ал.1 Конституция на Република България), свързано със собствеността и притежаването на материални и нематериални блага. Именно това право е център на научното изследване.

Макар и класическа, темата е актуална. Защото е свързана с един неизменен факт - естественият край на живота на човека. Когато се е установило притежанието – частната собственост, този факт правото е превърнало в юридически факт. В правен смисъл, въпросът е за съдбата на гражданското правоотношение и заместването на едната страна по него поради настъпването на този единствен факт. Това заместване ние означаваме като правоприемство. Преминаването на имуществото на едно лице към други лица поради настъпила смърт и неговите последици са обект на труда.

В хода на изследването многократно се подчертава отликата на правоприемството в наследственото право от правоприемството, което се осъществява при настъпване на юридически факти на другите клонове на гражданското право. При наследяването то е правоприемство общо, каквото не може да се осъществи при никой друг юридически факт, нито в друга хипотеза, освен при откриване на наследството, т.е. смъртта на наследодателя.

Цялото изследване се съпътства с виждане за по-добро правно регулиране на отношенията. Привеждат се и множество съдебни решения.

2. ПРЕДМЕТ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Две са задачите на настоящото изследване. Те са свързана с необходимостта от анализ на действащата уредба и съобразяването ѝ с новите икономически и обществени промени, и предлагане на нови решения за подобряване на института на приемане на наследството. Промяната в обществената и политическата система и изграждането на гражданско общество, новите икономически отношения, основани на частната собственост, членството ни в Европейския съюз и интеграционните процеси, поставят нови изисквания, които ще наложат известен превес на международното частно право, а могат да се очакват и универсални решения на правото на Европейския съюз в тази част на гражданското право, която досега е предоставена на националното законодателство. Засега, доколкото има общностни актове, те са по-скоро в областта на синхронизиране на процедурите и установяването на облекчен режим на доказване на юридически факти в областта на наследяването. Засягат преди всичко завещанието като формален акт, чиято форма трябва да гарантира сигурност и яснота. Свидетелство за промените в последните години е и въвеждането на удостоверение за наследници и екзекватурата. Няма съмнение, обаче, че развитието ще върви към унифициране на правото на страните-членки, въпреки че в областта на семейноправните и наследствени регулации традициите, народопсихологията и привързаността към обичайните разрешения играят голяма роля и обвързват националния законодател.

За нови положения в наследственото право и по-специално придобиването на наследство би следвало да се мисли вече не като за уредба, която да е част от Граждански кодекс. Направените три опита през годините за приемане на кодекс са несполучливи. А наследствените отношения могат да бъдат кодифицирани успешно и в самостоятелен закон. Сега вниманието е насочено другаде, не само поради това, че идеята за Граждански кодекс се отдалечава, но и защото условията за кодифициране не са налице и

се налага все по-осезателно англо-американската система, вкл. и по икономически съображения.

Това не означава, че не трябва да се извършат промени в наследственото право, макар регламентацията да остава в отделен закон. Такъв закон може да урежда и занапред материята. Необходимо е само съобразяване със социалната действителност шестдесет години по-късно от приемането на действащия Закон за наследството, разширяване, детайлизиране и промени в някои институти.

3. МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

В настоящия труд са използвани добре известните и най-често срещани методи на изследване – на анализа, синтеза, индукцията и дедукцията. Освен това, редом с тях, широко прилагани са историческият и сравнителноправният метод.

Историческият метод на изследване е използван при проследяване на развоя на правните възгледи за системите на придобиване на наследството. Първоначално те се формират по-общо, с оглед на момента на откриване на наследството и преминаване на наследственото имущество към универсални и частни правоприемници. По-късно, с решаването на практическите проблеми, които промяната на отношението към частната собственост и нейното правно уреждане изискват.

Посочените методи на изследване придават завършеност на извършения логически и системен анализ на разпоредбите на българското законодателство и натрупаната съдебна практика по проблемите на придобиването на наследство и идеите за тяхното бъдещо разрешаване.

4. ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представеният труд представлява цялостно изследване на института на приемане на наследството, като основните приноси могат да бъдат обобщени, както следва:

- за пръв път у нас е направено пълно и систематизирано монографично изследване на проблемите, свързани с приемането на наследство;

- извършено е подробно изследване на правото на приемане и начините за неговото упражняване;
- изяснено е правното положение на имуществото преди приемането и правните последици на приемането, като е посочено специфичното за института;
- извършен е критичен анализ на съдебната практика и виждания в теорията, свързани с правоприемството и изричното и мълчаливото приемане;
- направени са множество предложения *de lege ferenda*. Аргументирано е предложение за преминаване от системата на приемане към системата на отказа; предложение във връзка с наследяване от държавата; предложение за въвеждане на общо правило, ограничаващо отговорността на наследника до стойността на наследството и балансиране интересите на наследниците и кредиторите и др.

5. СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл.27 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България.

Дисертационният труд е с общ обем от 265 страници, включително съдържание, списък на по-често използваните съкращения и списък на използваната литература.

Направени са 393 бележки под линия, като извършеното позоваване е съобразено съгласно изискванията, утвърдени за съответния език или за Интернет източниците. В структурно отношение изследването включва: Увод; Изложение; Заключение. В изложението са обособени пет глави и 16 параграфа.

Използваната литература включва 169 заглавия от български автори и 21 от чужди, от които 12 на латиница (на френски, полски и немски език), а 9 на кирилица (на руски език).

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В увода е обоснована актуалността на темата и е очертан предметът на изследване. Насочен е читателят към проблематиката и научно-практическото значение на темата.

Глава Първа

Глава първа е посветена на общите положения, предпоставящи изследването на института. Проследено е историческото му развитие и са изяснени понятията за откриване на наследство, наследници и наследство, имащи значение за изясняването на действащата правна уредба. Така, в глава първа са обхванати въпросите, без отговорите на които не може да се изследва проблематиката на приемането на наследството, защото те са свързани със субектите на приемането и обектите на наследството и показват необходимостта от изменения на регламентацията. Защото те дават динамиката на института и правоприемството, разнообразието на казусите и разрешенията в практиката.

1. Отправна точка на изследването е наследяването като класически способ по придобиване на имуществото на едно починало лице, приложим при всяка обществено икономическа формация, при който се срещат интересите на всяка личност с интересите на семейството на починалия. Изхождайки от основното положение, че наследственото право може да има за предмет кръга от имуществени отношения, които може да притежава физическото лице, и които с настъпването на смъртта му преминават към други лица, е обърнато внимание на изключително тясната обвързаност на нормите, уреждащи наследяването, с нормите, които уреждат собствеността и другите вещни права. В същото време е подчертано, че нормите на наследяването са обвързани с развитието на семейните отношения и тяхното правно регулиране. Тази обвързаност е неизбежна, тъй като наследственото право урежда обективно необходимото правоприемство. Няма друг механизъм за преминаване на имуществото на починалия към други субекти освен наследяването. Независимо от конкретните обществени условия, традиции, икономически и политически идеи и прочие, наследственото право е,

което урежда правоприемството при смъртта на всяко физическо лице. То е, което сочи правоприемниците, показва кой може да стане носител на правата и задълженията на починалия, т.е. кога те стават наследници и правните им възможности върху наследството. То определя правното значение на последната воля на наследодателя и формата на изразяване на тази воля, съотношението между това, което казва законът за кръга на правоприемниците на починалия и това, което декретира неговата воля. Семейните отношения са основата за преминаване на имуществата на наследодателя по наследство. Развитието на семейните отношения рефлектира върху развитието на наследственото право, тъй като обикновено наследственото имущество преминава към членовете на семейството на починалия. А това обуславя значимия интерес на всеки един гражданин като потенциален наследник на имуществото на дадено лице към нормите на наследственото право. Защото това, което е обект на притежание приживе, става обект на наследяване след смъртта на физическото лице.

2. Терминологичните уточнения на понятия като наследство и наследници е продиктувано от факта, че приемането на наследството е упражняване на правото на наследяване от наследника и поради това предполага наличието на наследство и наследници. Изясняването на понятията „наследодател“ – „наследник“ е необходимо, тъй като е свързано със способността да преминават по наследство граждански права и задължения и да се замества наследодателят в правоотношенията, страна по които е бил приживе. Следователно не е възможно да се изследва правото на наследяване, неговото възникване, съдържание, характеристика и действие, без да има яснота относно откриването на наследството, наследниците и наследството. Това триединство - откриване на наследството, наследници и наследство, е неразривно свързано. Само когато и трите съставки са налице можем да говорим за наследствено правоприемство, резултат от упражняване на субективното право - приемане на наследството.

Всяко юридическо явление се разполага във времето. Субективното право на наследяване, което се упражнява чрез приемане също. То се поражда, само ако наследството е открито. С настъпването на смъртта на физическото лице се открива възможността за неговите наследници да придобият правата и задълженията, които той е

имал и които не се погасяват с неговата смърт. Това е юридически факт (юридическо събитие). С осъществяването му възниква правото на наследяване. Този факт Законът за наследството определя като „откриване на наследството“ (чл.1 ЗН), който се характеризира с два елемента: време и място, като обстояно е посочена и анализирана правната уредба, изразените в теорията становища и съдебната практика по уточнение и прилагане на нормативната база.

Определянето на точния момент на откриването на едно наследство има съществено значение. Трябва да бъде установен този юридически факт и да се свържат с него настъпилите поради действието му правни последици. По-конкретно, към момента на откриване на наследството се определят действащият към момента на откриване на наследството закон; лицата, които имат право да наследяват (наследниците); имуществото – правата и задълженията в наследството; каква част от наследството се полага на всеки наследник; прилагане правото на заместване и на наследствена трансмисия. Поради обратното действие на приемането на наследството към момента на откриването, наследникът става правоприемник. От този момент той става носител на всички права и задължения, включени в наследството – носител на вещните, авторските и другите права, кредитор по наследствените вземания; длъжник по задълженията на наследството, изцяло, ако е единствен приел наследството наследник или в съответната дробна част, определена в закона, ако се призовават няколко от лицата по чл.5-10 ЗН или лицата по завещателния акт на праводателя.

3. Законът за наследството указва кои лица са наследници на едно починало лице, като изгражда един модел, според който за определени физически лица се поражда право да наследят по закон починалия. Той е в разпоредбите на чл.5-10 ЗН. Посочени са четири реда наследници по закон, включително наследниците по право на заместване, както и съпругът на наследодателя. Тъй като законът урежда правоприемство и на основание завещание – определят се като наследници и лицата, които завещателят е посочил като наследници в своя завещателен акт. При наследяване по завещание наследници могат да бъдат както физически, така и юридически лица, включително и държавата.

4. За първи път в теорията у нас е анализирано обстойно правното положение на държавата при наследяване, предвид непреставашите теоретични спорове дали държавата е наследник на починалото лице и в какво качество придобива наследството – по силата на своята публична власт или като наследник. Веднага се посочва, че за разлика от наследниците физически и юридически лица, в чл.11 ЗН законът говори, че държавата получава наследството, а не че е наследник.

- Безспорно е, че става дума за особен случай на придобиване на наследствено имущество.

- Държавата е публичноправна личност, но в известни случаи тя поставя действията си под нормите на частното право – тогава именно тя се явява носител на имуществени права т.е. частноправна личност. Двете личности на държавата са двете страни на една и съща правна същност. Като публичноправна личност държавата е снабдена с *imperium* и нейните нареждания са задължителни; като частноправна личност тя се самолишава от *imperium* и се поставя под действието на частното право, наравно със своите граждани.

- Правосубектността на държавата е обща и универсална. Могат да бъдат разграничени три основни форми на нейната правосубектност: държавата като властващ правен субект (система от държавни органи); държавата като субект на частното право; държавата като субект на международното публично право.

- Разглеждайки същността на държавата като гражданскоправен субект се посочва, че тя е самостоятелен, многоотраслов, първичен, основен, с неограничена гражданска дееспособност, единен субект, има изключителна правоспособност върху определени недвижими имоти, и се представлява съгласно чл.31 ГПК във вътрешните граждански и гражданско-процесуални отношения. Тя е субект на държавната собственост върху наследственото имущество – чл.11 ЗН (придобиване по закон) и чл.14 ЗН (наследник по завещание).

- Подробно обсъдените становища за качеството, в което държавата придобива имуществото на починалия, условно се разграничават в три групи: държавата има качеството наследник; държавата получава имуществото по силата на публичната власт; компромисно становище или подмяна на въпроса.

Според първото становище държавата е многоотраслов правен субект и може да участва в държавноправни, административно правни, процесуалноправни, търговскоправни и други правоотношения. Държавата влиза в граждански правоотношения като равнопоставен на другите физически и юридически лица участник, а не като носител на публична власт. Но тя е обвързана в процесуално правоотношение със съда и е длъжна да се подчини на съда. Като страна в гражданския процес тя има толкова права, колкото и другите страни в процеса. Някои автори посочват, че фискът на държавата получава наследството като законен наследник. Това произтича от положението, че наследственото право не допуска да остане наследство без наследници. Държавата встъпва в качеството на наследник от особен род. Този вид наследяване се прилага по изключение.

Според второто становище “държавата не е наследник”. Тя не встъпва в правното положение на покойния, както това е при наследниците по закон или по завещание. Държавата приема имуществото, оставено от наследодателя, по силата на една необходимост – липсата на редовни правоприменители. Това становище се поддържа от някои български автори, като се приема, че “държавата получава наследството не в качеството си на наследник по закон, а пряко, въз основа на закона по силата на своята публична власт като безстопанствено ничие имущество”. Тъй като непринадлежащо никому имущество не може да съществува, държавата го получава *iure imperii* – по силата на упражняване на своя суверенитет.

В българското наследствено право действа разпоредбата на чл.11 ЗН, който не позволява категоричен извод за положението у нас. Преобладаващото становище е в полза на теорията *iure imperii* и това се потвърждава и от поддръжниците на противната теория. Последните поддържат, че е възможно държавата да се разглежда като законен наследник от особен род, а придобиването на наследството от нея – като специален вид придобиване на наследството от държавата.

5. Във връзка с определяне състава на наследството са очертани всички възможни права и задължения, които могат да преминат към наследниците, като имуществена съвкупност или до дробна част от нея. Акцентирано е върху връзката на наследственото

право с правото, уреждащо имуществените отношения – в тяхната статика и динамика и непрекъснатото увеличаване на броя и вида на правата, които може да притежава физическото лице, признати му от правния ред. Пример за непрекъснатото обогатяване на правата на физическите лица е признаването на правото върху интелектуалната собственост във всички нейни законово уредени проявни форми.

Глава Втора

1. В §1 се разглеждат системите на придобиване на наследството. В съвременното законодателство са установени две системи на придобиване от наследниците на наследството, останало след смъртта на наследодателя. При това, законодателствата установяват различни условия и ред на преминаване на наследството към призованите наследници. Според първата система наследството преминава върху наследниците автоматично, по право (*ipso iure*) с откриване на наследството. Това е принцип на незабавното придобиване. Осъществява непосредствено, по силата на закона, прехвърляне към наследника на всички права и задължения, които образуват наследството. Никаква формалност не е предвидена, никаква манифестация на волята не е необходима, но правоприменикът може да се откаже от наследството (затова я наричаме още система на отказа). Втората система се основава на приемане на откритото наследство чрез действително изразена воля на призования към наследяване. За това тя се нарича система на приемане. Волята се извява изрично с формален правен акт или с конклюдентни действия на приемане.

Българското наследствено право познава и двете системи на придобиване на наследството от наследниците: системата на отказа по ЗН (отм.) и системата на приемането по ЗН 1949 г. И в двата закона са уредени приемането и отказът на наследството, но тяхното правно значение за придобиването е различно.

2. По действащото ни право, за да се осъществи наследствено правопримство трябва да има приемане на наследството. Приемането на наследството е уредено в Глава четвърта, чл.48-57 ЗН. Водеща е разпоредбата на чл.48 ЗН.

От правната уредба могат да се направят няколко безспорни извода:

- приемането на наследството е правен акт.
- приемането на наследството е сделка - едностранен правен акт, с който наследникът изявява волята си да придобие наследството.
- това е правен акт на призван към наследяване наследник.
- приемането на наследството е правен акт следващ откриването на наследството. Приемането на неоткрито наследство е нищожно (чл.44 ЗЗД във вр. с чл.26 ЗЗД). Правилата за договорите намират “съответно” приложение. Това се отнася преди всичко за последиците от приемането.
- съдържанието на този правен акт е волеизявление – манифестиране на воля да се придобие наследството.
- последицата на приемането е установяване на правоприемство.
- има изрично и мълчаливо приемане. Изричното е строго формален правен акт, макар да няма установени реквизити на формата. Мълчаливото приемане е неформално и може да се състои от правни и фактически действия.
- авторството на волеизявлението и съдържанието му – приемането на наследството трябва да бъдат достатъчно и категорично индивидуализирани.
- приемането има обратно действие - от момента на откриване на наследството.

3. Във връзка с придобиването на наследството е обърнато внимание на застъпените в теорията тези и спор относно т.нар. фиктивно владение, като е аргументирано виждането, че то трябва да се свърже с приемането и то с оглед на дискусия за бъдещото му уреждане. Развитието на уредбата и чл.184 ЗН (отм.) показва, че фиктивното владение е фикция уреждаща владението до придобиването на наследството, за да се приложат правилата на защита на владението и всъщност това има значение, само когато наследникът приеме.

4. За да се извърши правния акт на приемане, както за всяко правно действие е необходима дееспособност. Макар и много обсъждана, материята на дееспособността непрекъснато поражда нови въпроси, което показва, че уреждането ѝ в ЗЛС не е достатъчно пълно и не съответства отдавна на обективните условия на социалния живот. Наследственото право не съдържа специални правила за дееспособността. В действие са

правилата в ЗЛС относно дееспособността (чл.2-чл.5 ЗЛС). В тази връзка обстойно е анализирано правото на наследяване, което може да възникне за недееспособен – ненавършил пълнолетие или поставен под запрещение при различни хипотези. Обърнато е особено внимание на становището, че недееспособните не могат да се отказват от наследството. Това е изрична забрана за отказа от права, установена със Семейния кодекс от 1968 г. и последователно провеждана от СК от 1985 г. и от действащия Семейен кодекс.

5. Разгледана е, като изключително важно за развитието на наследствените отношения, отмяната на срока по чл.50 ЗН. Въпреки, че след тази отмяна от 1992 г. няма срок за приемане, незаинтересуваността и бездействието на призования наследник могат да имат за него неблагоприятни последици. В периода на бездействие права от наследството могат да бъдат придобити от другите наследници или от чужди лица по давност. Безсрочното приемане на наследството не изключва действието на придобивната давност, стига да е налице владение (чл.68 ЗС). Възражение за придобиване по давност може да се направи и в делбеното производство (чл.342 ГПК). Възможно е и да се погасят по давност права, включени в наследството (напр. вземанията на наследодателя), защото наследственото правоприемство не се отразява на погасителната давност. Следователно и при режима на приемане на наследството без срок, призованите наследници имат интерес да извършат своевременно приемане. Косвено, те са принудени да сторят това и с оглед изискванията на ЗМДТ (чл.32, ал.1 ЗМДТ и евентуалната административна санкция по чл.124, ал.1 ЗМДТ). Косвено влияние за своевременно приемане ще оказва и Законът за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество.

Възможността за безсрочно приемане е съчетана с възможност всеки заинтересован да може да поиска от съда да определи на наследника срок за приемане, в който той да заяви дали приема или не. Изразено е мнение, че качеството на заинтересован следва да се признае и на държавата. Наистина нейното положение е особено. Тя е особен правоприемник и получава наследството, ако съгласно чл.11 ЗН няма наследници, всички са се отказали или са недостойни, но не може да се отрече нейната заинтересуваност, особено след като вече не съществува срок за приемане. Това е свързано и с

правомоцията ѝ по Закона за държавната собственост. С оглед признатото право да получи в наследство определени имуществени права, следва да се признае като заинтересована и общината. Въпросът е коя именно община – дали по местооткриване на наследството или по местонахождение на вещите, които законът посочва, че трябва да преминат към общината. Практическата целесъобразност позволява това да бъде общината по местонахождение на недвижимия имот, което да не съвпада с мястото на откриване на наследството. Ако става дума за движими вещи – отново заинтересована ще е общината по местонахождението им. Правното разрешение не трябва да бъде различно.

Що се касае до отмяната на срока за приемане и нейното действие, след като се проследяват колебанията и затрудненията в практиката, споровете по въпроса дали срокът е давностен или е преклузивен и има ли правно значение кога наследникът е узнал за откриване на наследството, както и от кога тече срокът за наследниците от следващ ред, изводът е, че това е удачно изменение на ЗН и подробно се разглежда §9 ПЗР ЗИДЗН. Той установява границата на обратното действие на отмяната по чл.50 ЗН.

7. В отделен параграф е разгледан въпросът за незаетото наследство, който има отношение към обсъжданите въпроси на приемането.

Уреждането на незаетото наследство има за цел да даде защита на бъдещите правоприемници на наследодателя. Тя има охранителен характер за имуществените им права. Гарантира и кредиторите на наследството. Позволява да се вземат мерки за запазването на наследственото имущество в цялост. Действията, които се извършват по време на незаетото наследство са действия на управление, а доколкото законът позволява и действия на разпореждане - те са под контрола на съда и то именно съда по местооткриване на наследството. При действието на сегашния ЗН, обаче, няма изрична законова уредба на незаетото наследство. При съвременните условия на голяма мобилност, множество и разнообразни обекти на наследяване и разлика в мястото, където настъпва смъртта и мястото на откриване на наследството и при кратката и всъщност посветена само на технически въпроси уредба само на описа на наследството, поставеният въпрос за момента от който наследството е незаето не е без значение. Свидетелство за това е и възможността краткият тримесечен срок по чл.61, ал.1 ЗН за

опис да може да бъде продължен. Не е достатъчно само да приемем, че началото на срока е моментът на откриването на наследството или както по-удачно е казано в разпоредбата “от узнаването”, за да се установи безпротиворечиво и ясно началото на срока на извършването на опис, като се има предвид изключително важните последици за сънаследниците и кредиторите (чл.60, ал.2 ЗН). Въпросите, които се поставят в тази връзка биха могли да се обсъждат с оглед на евентуално изменение на ЗН, респ. приемането на нов закон, който да установи промяна на системата на придобиване на наследството. Дотогава трябва да се следва логиката на действащата уредба, а именно, че незаето е наследството, докато то не бъде прието.

8. Застъпено е становище, че не е логично на наследника, поел управителни функции по чл.58 ЗН да не му е призната възможността и правото да изпълнява и задълженията на наследството и заветите и да извършва сделки на разпореждане с наследствените имуществата даже и с разрешение на районния съдия, каквито права са признати на назначения управител по чл.59, ал.2 ЗН. Не би трябвало управителят наследник, призован към наследяване или най-малкото претендиращ да има наследствени права, да бъде с по-малко възможности и защита, отколкото назначения управител. Очаква се, че той има оправдан и по-значим интерес от запазването на наследственото имущество, отколкото назначения управител. Още повече, че всеки управител е ограничен до извършването само на действия на управление и че всеки управител дължи сметка за управлението. Констатира се, обаче, че разпоредбите свързани с управлението на незаетото наследство са недостатъчни и се разкриват противоречия между тях. Слабост и недостатъчност в регламентацията има Законът за наследството, но и Гражданският процесуален кодекс от 2008 година (обн. ДВ, бр.59 от 20.07.2007г., в сила от 01.03.2008 г.) не я отстранява. А е необходимо да има съгласуваност и допълване между материалноправния и процесуалния закон.

9. Последният параграф е посветен на приемането на завет. Правото да се приеме завет е субективно право, осъществяването на което води до сингуларно правоприемство с оглед на смърт. В случая намират приложение правилата за приемане, за отказа и

неговото действие, както и за обратното действие на приемането, отнасящи се наследяването по закон и завещание.

Аргументирани са възможните начини за приемане на завета. Възможно е заветът да се приеме изрично. Прилагат се правилата за приемане на наследството - писмено заявление до районния съдия, в чийто район е открито наследството. Към молбата си до съда заветникът следва да приложи удостоверение за смъртта на наследодателя и препис от завещанието, от което е видно, че има частно завещателното разпореждане в негова полза. Той може да приеме мълчаливо, като извърши правни или фактически действия, които несъмнено показват волята му да приеме. Например, отправя до наследника искане да му бъде дадена завещаната вещ. Мълчаливо приемане ще има и когато заветникът предяви ревандикационен иск срещу лицето, у когото се намира завещаната вещ. Заветникът може да извърши опис на завещаното. Приемането на наследството, обаче, е винаги направо, защото заветникът като частен правоприемник не носи отговорност за задълженията на наследодателя. Заветникът е правоприемник на завещателя, а не на наследника, обременен със завет. С приемането на завета собствеността върху завещаната вещ преминава у заветника.

Глава Трета

Приемането на наследството – изрично или мълчаливо, са централна тема на настоящата дисертация. Глава трета е посветена на изричното приемане – направо или по опис, както и на основания за недействителност на приемането.

1. Изричното приемане направо на наследството е налице, когато призованият към наследяване заяви формално, съобразно установената от закона форма, волята си да приеме това наследство. То се извършва с писмено заявление до районния съдия по местонахождение на наследството и вписване на заявлението в особена, предназначена за това книга по чл.49 ал.1 ЗН. Разпоредбата е императивна.

Поставя се въпросът какво е действието на вписването на заявлението в особена книга по чл.49, ал.1 ЗН. Приемат ли се, че действието на вписването е само оповестително и декларативно, това би означавало, че наследникът приема наследството с обективизиране

писмено на волеизявлението си за приемане. Тоест, че е налице приемане, независимо от това дали заявлението е вписано или не. Това означава към изричното приемане да се отнесе всякакво обективизиране на волята на наследника в какъвто и да е писмен документ, стига от същия по безспорен начин да се извежда и показва волята му за приемане на наследството. Но това всъщност би бил един от начините за мълчаливо приемане на наследството (чл.49, ал.2, изр. първо ЗН). Между другото, такава хипотеза е уреждал ЗН-стар, който предвиждал изричното приемане да става „в официален или домашен акт” (чл.191 ЗН-стар). Или, ако не отбележим този факт на вписване на заявлението и то не къде и да е, и не пред който и да е държавен орган, ще заличим границата между изричното и мълчаливото приемане. Вписването трябва да се извърши в особената книга в съда по местооткриването на наследството и това е правилното разбиране на чл.49, ал.1 ЗН. Това е единственият способ на изрично приемане на наследство. То има конститутивно действие и води до промяна в правната сфера на наследника. С приемането, от призван към наследяване, наследникът става правопреемник.

Разсъждавайки върху ал.1 на чл.49 ЗН се изпуска акцента, който слага законът върху изискването за вписване. Фактическият състав на изричното приемане е осъществен и правото на наследяване е упражнено от момента на вписването. Едва тогава има приемане на наследството и заявителят става правопреемник. Следователно, ако този изрично посочен елемент на фактическия състав липсва, изрично приемане не е осъществено. Така може да се обоснове разбирането, че вписването в особената книга има конститутивно действие.

2. Изричното приемане на наследството по опис има определена от закона цел. Това е възможност предоставена на наследника да постигне определен правомерен резултат - да ограничи отговорността си за задължения на наследодателя до размера на полученото наследство (чл.60, ал.2 от ЗН). Приемането по опис е само правна възможност, която наследникът може да упражни или не по своя преценка. Всяко разпореждане от страна на наследодателя, с което се забранява приемането на наследството по опис е недействително.

Установено е задължение за приемане по опис само на изрично посочени субекти, когато са призовани към наследяване (чл.61, ал.2 ЗН). Анализът на разпоредбата показва, че това са недееспособните – малолетните и непълнолетните, поставените под пълно и ограничено запрещение; държавата и общините; обществените организации.

Субективното право да се приеме по опис възниква от момента на узнаване на откриването на наследството. След изтичането на установения в закона тримесечен срок, наследникът губи възможността да упражни правото на наследяване с приемане на наследството по опис.

В юриспруденцията е трайно схващането, че за субектите по чл.61, ал.2 ЗН тримесечният срок за приемането не важи. Нормата по чл.61, ал.2 ЗН е защитна. Целта е да се защити интересът на посочените субекти в случаите, когато пасивът на наследството надхвърля неговия актив или други лични и преди всичко обстоятелства от икономически характер изискват това и да се елиминира неограничената отговорност за задълженията на наследодателя. Все пак би могло да се помисли, като е дадена безсрочна възможност за приемане на посочените субекти и то обхваща и приемането изрично и по опис, дали не се създава опасност за обществените интереси. Икономическият живот и неговата динамика изискват яснота и бързо разчистване на спорните моменти в обществените отношения. Да се приеме наследството по опис в неограничен срок от узнаването на откриването на наследството може да доведе до несигурност на гражданския оборот съмнения, които да имат негативен ефект за отношенията между кредиторите на наследството и евентуалните наследници. Формулирането по нов начин на възможността за опис и краен срок няма да е противно на установеното с отмяната на чл.50 ЗН безсрочно приемане на наследството.

3. Поставя се принципният въпрос за съдържанието на понятието „наследник по закон“, който добива особено актуален и важен смисъл, когато става дума за изискването на приемане по опис за възстановяване на запазената част и прилагането на чл.30, ал.2 ЗН. От изложената в труда обилна практика на решения, вкл. тълкувателни, е видно, че се влага различно съдържание в понятието. Вижда се, че не само за теорията, но и за практиката е важно разграничението „наследник по закон“ (така както следва от

посочването в ЗН – в чл.5-9 и чл.10 ЗН) и „призован към наследяване наследник по закон“ (чл.48 и сл. ЗН). Има съществена разлика. В първия случай – възможност, която установява законът, ако настъпи определеният от него юридически факт. Във втория – породено право на наследяване, защото за лицето е настъпил юридическият факт и правото се е породило в поредността, която е предвидена от закона. Лицето се призовава към наследяване, защото възниква за него субективното право на наследяване. Проявила се е наследствено правната последица, тъй като наследството е открито.

Още в ППВС 4-1964, т.15 се приема, че „наследници по закон по смисъла на чл.14 и чл.30, ал.2 ЗН са всички лица, посочени в чл.5-9 ЗН, а не само тези, които в конкретния случай са призовани към наследяване“. Отречена е практиката, установена с ТР ОСГК 28-1962, че чл.30, ал.2 ЗН се отнася само до призованите наследници. С ново ТР ОСГК 1-2005 се обявява за загубила сила т.15 от ППВС 4-1964. Съображението е неадекватност на променената социална и правна действителност. Мотивите на решението не са много ясно изразени, но същественото, което се установява е, че става дума за промените в Закона за наследството (изменението от 1992 г. на чл.8 и създаването на ал.4 в него), по-специално – разширяването на кръга законни наследници и наличието на новооткрити наследства с оглед на реституцията на одържавени имоти. Поддържа се, че тези промени ще затруднят заветниците и надарените да установят обема на актива на наследството. И тъй като „допълнително ще бъдат затруднени“, ищецът по иска за възстановяване на запазената част по чл.30, ал.2 ЗН ще трябва да е приел по опис. Като обявява за изгубило сила ППВС, ВКС с Решение 1-2005 всъщност разширява изискването за извършване на опис от наследника, който желае да възстанови запазената си част. Като се има предвид дългата практика на обратното и обявено за загубило сила ППВС 4-1964 (т.15) и че описът следва да бъде извършен в краткия срок по чл.61 ЗН, създава се едно голямо препятствие за провеждане на иска по чл.30, ал.1 ЗН, а с това и засягане на запазената част на необходимите наследници. Добре ще е изрично законът да уреди тази хипотеза, защото провъзгласяването на завещателна свобода в чл.14, ал.1 ЗН дава големи възможности за завещаване на външно (без семейноправна връзка) лице, но и на потенциални наследници по закон от редовете наследници, които не са призовани към

наследяване. Защиатавайки тези, които според мотивите на решението не могат да знаят състоянието на наследството не се дава достатъчна защита на необходимите наследници – най-близките родствено на наследодателя лица, както и на неговия съпруг. Разбира се, нормата е създадена за закрила на облагодетелстваните със завещателния акт или с дарението, но трябва да се потърси балансирано решение на проблема, каквото само по себе си отмяната на т.15 от ППВС 4-1964 не дава. А сега единственото ограничение за завещаване е запазената част (чл.28-29 ЗН). И няма друг път за защита на правото на необходимите наследници.

4. Последният параграф на глава трета изследва основанията за недействителност на приемането, тъй като всяко волеизявление и приемането на наследството може да има пороци, които го правят недействително - нищожно или унищожавемо. Приложима ще е общата уредба на недействителността на договорите по ЗЗД, доколкото те са относими към едностранните сделки.

Глава Четвърта

Глава четвърта е посветена на мълчаливото приемане на наследството като най-често използваният начин за приемане на наследството и многобройните начини да се манифестира намерението на призования към наследяване да придобие имуществото, като се свои и се изпълнят онези изисквания, които законът поставя общо за придобиването. Уредено е в чл.49, ал.2, изр. първо, предл. първо ЗН. Законът посочва две изисквания: да е извършено действие от наследника и то несъмнено да предполага намерението му да приеме.

1. Изследван е въпросът във връзка с недвусмислеността на действията по приемането. Това е приемане чрез конклюдентни действия. Няма изрично волеизявление, но както казва самият закон има „действия“ на наследника, които сочат приемане. Мълчаливото приемане се осъществява с конклюдентни действия, които разкриват намерение да се притежава това, което е оставил наследодателят. Мълчанието не е приемане на наследството.

Мълчаливото приемане е неоттегляемо, както и изричното.

Мълчаливото приемане е уредено като вид право в чл.49, ал.2 ЗН. Мълчаливо приемане има, когато наследникът извърши действия, които несъмнено предполагат намерението „му да приеме наследството“ – законът не определя кои са тези действия и които той не би имал право да извърши, освен в качеството си на наследник. Тези действия могат да бъдат различни. Има разбиране, че за да са действия, предполагат съзнание и воля за придобиване на наследството. Чии са и какви са тези действия ще се преценява за всеки конкретен случай, за разлика от изричното приемане, доколкото те предполагат волята на наследника да приеме наследството (Р 17-94-I). Няма законово предположение за вида действия, а съобразно обстоятелствата те ще се оценяват.

Действията трябва да са еднозначни и да няма колебания и неясноти. Двусмислени действия, от които могат да се направят други изводи, не сочат за приемане на наследството (Р 596-91-I). Несъмнена воля за приемане на наследството е подаването на молба за приемане до некомпетентен съд, а не до съда, в района на който е открито наследството. Молбата може да е подадена и пред административен орган. Но както вече е отбелязано в труда това не е изрично приемане, нито има задължение съдът служебно да я препрати на компетентен съд. Това, което изисква законът е действието да предполага намерение да се приеме наследството.

2. На критичен анализ е подложена натрупаната през годините практика на ВС и ВКС, като са изложени множество хипотези на мълчаливо приемане. Винаги при мълчаливото приемане има строго личен субективен елемент – да се свои, *Animus*-ът - да се вземе или осигури за себе си дадено принадлежало на наследодателя благо или право е достатъчно, за да обоснове мълчаливото приемане. Това именно показва непоколебимото намерение за придобиване, защото обхваща и волята да се брани своето.

3. Особено внимание е отделено на специалното правило, уредено в закона и посочено в чл.49, ал.2, изр. първо, предл. второ ЗН - наследството се счита за мълчаливо прието, когато наследникът укрие наследствено имущество. Признато е от закона не само осъществяване на мълчаливото приемане, но и специфичната последица – наследникът губи правото си на дял върху укритото имущество. Това е и приемане, защото е налице намерение, респ. осъществено е мълчаливо приемане, и наследственоправна санкция,

защото не винаги може да се каже, че укриването на вещи, принадлежащи на наследодателя, предполага несъмнена воля да се приеме наследството. Практически е важен въпросът колко време след откриване на наследството може да се релевира фактът на укриване. Няма предвиден срок. Очевидно конкретните обстоятелства и начин на укриване ще дадат разрешението валидно за отделния случай. Установи ли се, обаче, обстоятелството на укриване, както направеният отказ, така и изричното приемане ще загубят с обратна сила действието си. Ще е налице обикновено мълчаливо приемане и неограничена отговорност. Ако е извършена делба, като не взето предвид укриването имущество, остава възможността за допълнителна делба за него - чл.75, ал.1 ЗН, разбира се, без участието на укрилия имуществото.

4. Обобщавайки казаното в §1 и §2 на тази глава могат да бъдат направени няколко извода. Действията на мълчаливо приемане са както фактически, така и правни. Съдебната практика е богата на примери и показва нюанси и различия в становищата. Заслужава да отбележим становището на ВС, изразено в Р 596-1991, че двусмислените действия не сочат на мълчаливо приемане на наследството. Мълчаливо приемане е налице, когато са извършени разпоредителни действия с отделни вещи и права от наследството: продажба на наследство (чл.212 ЗЗД) или друга сделка – дарение, прехвърляне на наследството срещу задължение за гледане и издръжка; цесия на вземане; прехвърляне права на наследодателя на борсов посредник; молба до банка за получаване на суми от депозити или други сметки на наследодателя; предявяване на иск по чл.12, ал.1 и по чл.12, ал.2 ЗН; предявяване на иск за делба, на иск за наследство, иск за възстановяване на запазена част; отказ в полза на сънаследник, укриване на наследствено имущество (чл.49, ал.2, изр.2 ЗН), заявяване на искане по чл.97, ал.2, изр.3 ТЗ за встъпване в събирателното дружество, искане за продължаване членството в ЖСК; подаване на заявление за продължаване на дейността на предприятието на едноличен търговец по чл.60 ТЗ и др. Още случаи на мълчаливо приемане са посочени на различни места в хода на изложението. Въпросът за правното значение на подаването на декларацията за облагане с данък върху наследството е отдавна представен на вниманието на съдебната практика. Обжалване на определения данък и неговото

плащане е обект на ППВС 4-1964 г. (т.6 от мотивите и т.14 на диспозитива). Становището на съда би следвало да е по-категорично - когато се извършват такива действия, без да се направи резерва, налице е приемане. Такова разрешение би било в по-голяма степен в съответствие с реалностите. Малко вероятно и на практика едва ли ще се случи да се извършат всички действия, които могат да се наложат, без да е налице намерение за приемане на наследството. Това особено се отнася до заплащането на данъка. De lege ferenda ясно трябва да се посочи правната последица от декларирането и плащането на данъка.

Глава Пета

Глава пета е посветена на правните последици от приемането на наследството. Разграничени са общи и специфични. Изследвани са правоприемството, сънаследяването, отношенията между сънаследниците – правоприемници и между тях и третите лица, допълнителните права.

1. Приемането (изрично или мълчаливо) има за последица правоприемство, което възниква от момента на откриване на наследството, т.е. с обратно действие.

Обобщени са накратко характеристиките на наследственото правоприемство, които се изразяват в следното:

- притежание на едно субективно право от правния субект или с други думи съществуващо субективно право;
- субективното право преминава с всички свои характеристики от носителя си към друг правен субект – физическо лице, юридическо лице и държавата, поради настъпване на юридически факт, предвиден в гражданскоправна норма. Този юридически факт има правопрехвърлящ (транлативна сукцесия) или правоучредителен (конститутивна сукцесия) ефект. Транслативна ще бъде сукцесията и тогава, когато се прехвърля едно потестативно право (за наследственото право например правото на възстановяване на запазена част – чл.30 ЗН). Транслативна е и сукцесията, когато се прехвърля право в резултат на конститутивна сукцесия за праводателя.
- то преминава и с всички недостатъци (пороци) към правоприемника.

- поначало всички граждански права са прехвърлими, освен когато са свързани с личността на носителя си или законът не допуска преминаването към друго лице. Правоприемството е винаги резултат на юридически факт, предвиден в закона.

- правоприемство не може да се осъществи, когато законът го забранява (чл.56 ЗС);

- няма значение правното основание, на което правододателят е придобил правото, което се прехвърля към друг правен субект.

2. Правоприемството обхваща правата. Като техен носител, наследникът може да се разпорежда с тях и да предявява всички иски за тяхната защита. При тези иски, той ще доказва, че наследодателят му е придобил съответното право, че той самият е бил призован към наследяване и че е приел наследството и с това е станал правоприемник. Тези въпроси най-често се поставят при спорове относно собствеността. Макар че ЗН не съдържа изрично разпореждане, приема се, че правоприемството обхваща и фактическото състояние – наследникът встъпва във владението на наследодателя в ЗС – чл.82. Така приелият наследството наследник става не само собственик на всички вещи, които са били в собственост на наследодателя, но и владеец на вещите, които наследодателят е владял при условията на чл.68 и сл. ЗС към момента на смъртта си. По българското наследствено право наследникът не се нуждае от въвеждане във владение. Със смъртта на наследодателя владението не се прекъсва, то продължава в лицето на наследника, който е приел наследството, разбира се, ако той желае да осъществява фактическата власт и има намерение да свои вещта.

3. С приемането на наследството наследникът, вече правоприемник, става длъжник от момента на смъртта на наследодателя (чл.60, ал.1 ЗН) и трябва да извърши изпълнението на задълженията съгласно условията, при които е бил задължен наследодателят (тук се проявява важното значение на клаузите на договора). Съдържанието на правоотношенията, страна по които е бил наследодателя не се променя.

4. Ако наследникът е приел на право, отговорността му за задълженията на наследството (вкл. и тези, произтичащи от завещателни разпореждания) по начало е неограничена. Той отговаря както с имуществото, което получава с наследството, така и с личното си имущество. Има, обаче, един случай, за който е създадено специално

правило. Това е случаят, когато е съставено завещание и то не е било известно на наследника при приемане на наследството (чл.55 ЗН). Направен е обстоен анализ на разпоредбата на чл. 55 ЗН, като се приема, че правилото се отнася до всеки завет, независимо от неговия предмет, като намалението се отнася до всички завети.

5. Ако има няколко призовани към наследяване и всичките те приемат наследството, налице е сънаследяване.

Отношенията между сънаследниците – универсални правоприменници, а те стават такива когато приемат наследството, се разкриват различно. Разликите зависят от характера на правата, които влизат в наследството и които стават съпритежание при правоприменството.

Що се отнася до отговорността за задълженията в наследството, всеки сънаследник отговаря съобразно своя дял. Солидарната отговорност е изключена.

Една усложнена хипотеза може да създаде спорове относно отговорността, тъй като не е уредена изрично. Става дума за ползващият се от описа, съгласно чл.62 ЗН. Ако той знае за имущества, които не са описани, защото поискалият опис наследник не знае за тях и естествено те да не са описани. Хипотезите следва да се разграничат. Ако извършилият опис знае и укрие имущество, той губи изгодите на опис. Това лишава от възможността по чл.62 ЗН и останалите наследници. Иначе ще се окаже, че те имат по-силни права от този, който е приел по опис и всъщност той е приел направо. Ако обаче той не знае, а останалите знаят че има други имущества, те са длъжни, ползвайки опис да заявят да се извърши допълнителен опис. Това би било практично и разумно решение, което държи сметка за добросъвестността и внася яснота в отношенията между сънаследниците.

6. При приемане направо няма спор, че правоприменникът носи неограничена отговорност за задълженията на наследодателя и отговаря, както с получените наследствени имущества, така и със собственото си имущество. При приемането по опис поради ограничената отговорност (чл.60, ал.2 ЗН), становищата с кое имущество се изпълнява и какво означава “до размера на полученото”, се различават. Тук въпросът е – трябва ли за се разграничава отговорността при приемане направо и при приемане по

опис и кой от трите принципа, известни в наследственото право за отговорността на наследника за дълговете на наследодателя да възприемем: отговорност *ultra vires hereditatis*; *intra vires hereditatis*; *cum viribus hereditatis*.

По действащия Закон за наследството кредиторите на наследодателя и заветниците могат да искат изпълнение и от личните имоти на наследника, макар и да е приел наследството по опис, но само до размера на полученото наследство. Същото становище е изразено и в решение 607-1961-IV, в което е прието „наследниците отговарят за задълженията на наследодателя не само с вещите, останали от наследството, но и с личното си имущество. Наследникът, който е приел наследството по опис, отговаря за задълженията на наследодателя само до размера на полученото имущество. Текстът на чл.60, ал.2 ЗН определя рамките, в които наследникът, приел наследството по опис, отговаря за задълженията на наследодателя. Същият обаче не определя, че кредиторът може да се удовлетвори чрез принудително изпълнение само върху вещите, останали в наследството. Поради това трябва да се приеме, че изпълнението може да се насочи и върху други вещи и права, принадлежащи на наследника, но само при ограничението, т.е. до размера на стойността на имуществото в полученото наследство, поради което изпълнението може да се насочи и върху трудовото възнаграждение на наследниците при посоченото ограничение”. Това е общоприетото разбиране.

Аргументира се разбирането, че наследникът отговаря за задълженията до размера на стойността на полученото наследство, а не с полученото по наследство.

Приведените в труда разсъждения и решения показват, че не трябва да има разграничения в отговорността при приемане направо и приемане по опис и че *de lege ferenda* трябва да се възприеме принципа на ограничена отговорност на наследника до размера на стойността на наследството, като наследникът отговаря и с наследеното, и с личното си имущество. С други думи, *intra vires hereditatis*.

7. Разисква се особено актуалният днес въпрос за определяне пределите на отговорността – ограничена или неограничена, на наследник за задължения на наследството, когато те включват и публични задължения към държавата за имущества,

придобити неправомерно. Такъв е случаят по Закона за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество.

8. Подробно са изследвани проблемите във връзка с поредността на плащането на кредиторите и заветниците, когато наследството е прието по опис, както и упражняване правото на отделяне по чл. 67 ЗН.

9. Действащото ни наследствено право установява принципа на свободно разпореждане с имуществото за след смъртта. Но ако този принцип бъде проведен без никакво ограничение, това би означавало в някои случаи най-близките лица на наследодателя да бъдат лишени от наследство. Затова законът установява компромис в наследяването по завещание и по закон, като дава на определена категория наследници право на запазена част. Това са необходимите наследници и са посочени изчерпателно в чл.28 ЗН – низходящи, родители и съпруг. Наследниците от трети и четвърти наследствен ред (чл.7 и чл.8 ЗН) нямат право на запазена част.

Единодушно в теорията и практиката е прието, че правото на възстановяване на запазена част се погасява по давност. Това положение не е повлияно от премахването през 1992 г. на срока за приемане на наследството (отмяната на чл.50 ЗН). Искът за намаляване завещания и дарения за възстановяване на запазената част се погасява с общата петгодишна давност, която за даренията започва да тече от откриване на наследството, а за завещанията – от момента, в който заветникът упражни своите права по завещанието (ППВС 7-1973, т.3 г).

10. Изложението завършва с правото на правоприемника върху обикновената покъщнина, допълнително право на наследника, което предполага кумулативното наличие на условията, посочени в чл.12, ал.1 ЗН. Вън от обикновената покъщнина, признато е на правоприемника и право върху земеделския инвентар. В сравнение с условията за пораждане на правото на обикновена покъщнина, законът в чл.12, ал.1 ЗН поставя още две условия – наследникът да се занимава със земеделие и да не е възнаграден от наследодателя по друг начин.

Заключение.

Традиционно научните изследвания в правната област завършват с изводи и предложение *de lege ferenda*. Придържам се към тази традиция и в заключение правя няколко извода:

Макар и кратка, нормативната уредба на приемането на наследството осигурява трайна основа за многообразна съдебна практика. В годините на нейното съществуване са обсъждани различните страни на правното явление, проблемите и законовото им решаване, така че е натрупан богат опит от правораздавателните органи, които решават житейските казуси. Тази уредба и опит не могат да останат вън от полезрението на бъдещия законодател.

Промяната в обществената и политическата система и изграждането на гражданско общество, новите икономически отношения, основани на частната собственост, членството ни в Европейския съюз и интеграционните процеси, поставят нови изисквания, които ще наложат известен превес на международното частно право, а могат да се очакват и универсални решения на правото на Европейския съюз в тази част на гражданското право, която досега е предоставена на националното законодателство. Засега доколкото има общностни актове, те са по-скоро в областта на синхронизиране на процедурите и установяването на облекчен режим на доказване на юридически факти в областта на наследяването. Засягат преди всичко завещанието като формален акт, чиято форма трябва да гарантира сигурност и яснота. Свидетелство за промените в последните години е и въвеждането на удостоверение за наследници и екзекватурата. Няма съмнение, обаче, че развитието ще върви към унифициране на правото на страните-членки, въпреки че в областта на семейноправните и наследствени регулации традициите, народопсихологията и привързаността към обичайните разрешения играят голяма роля и обвързват националния законодател.

За нови положения в наследственото право и по-специално придобиването на наследство би следвало да се мисли вече не като за уредба, която е част от Граждански кодекс. Направените три опита през годините за приемане на кодекс са несполучливи. А

наследствените отношения могат да бъдат кодифицирани успешно и в самостоятелен закон. Сега вниманието е насочено другаде, не само поради това, че идеята за Граждански кодекс се отдалечава, но и защото условията за кодифициране не са налице и се налага все по-осезателно англо-американската система, вкл. и по икономически съображения.

Това не означава, че не трябва да се извършат промени в наследственото право, макар регламентацията да остава в отделен закон. Такъв закон може да урежда и занапред материята. Необходимо е само съобразяване със социалната действителност шестдесет години по-късно от приемането на действащия Закон за наследството, разширяване, детайлизиране и промени в някои институти.

Идеите и предложенията *de lege ferenda* са изложени на съответните места в хода на обсъждане на въпросите.

Тези, които според мен имат изключително значение и могат да се разглеждат като продължение в реформата в наследственото право са:

1. Промяна на системата на придобиване на наследството. Преминаване от система на приемане към система на отказа. Тази система е позната и изпитана в много страни – членки на Европейския съюз. Тя има предимството, че наследниците веднага встъпват в правните отношения, страна по които е бил наследодателя. Не е необходимо да има период, в който да се изчаква приемане. Тази система (макар и с определени недостатъци) е функционирала у нас до ЗН от 1949 г. Избягва се периодът на изчакване на упражняване на субективното право от наследника и обратното действие на акта на приемане. Не може да се споделят опасенията, че тази система ограничава правата на наследника, защото не се взема предвид неговата воля, тъй като и при нея се запазва изборът. Ако не желаш да си правоприменик ще откажеш наследството и отказът ще е израз на твоята воля. Разбира се, до това положение, което сега в теорията се означава не много точно „отказалият се не е ... наследник“ може да се стигне по различен начин на правно уреждане. И сега има случаи на автоматично придобиване – те са разгледани на съответното място. Най – приемливо е да се създаде презумпция за приемане, която ще бъде оспорвана чрез отказ. Ще се запази формалният характер на отказа и ще има

известност на волеизявлението. Основание за това ни дава практиката на приемане – обикновено наследствата се приемат. Обикновено се приемат мълчаливо чрез конклюдентни действия и това е масовото положение на нещата. Няма да се създават неудобствата на „незаето наследство“, когато наследниците са известни. Ще се премахне и неудобството от възможността да се чака приемане, което може да бъде в един продължителен период от време, тъй като няма срок. Ще се поставят в съответствие реалните имуществени отношения и придобиването на имуществените права в съответствие със законовите положения – веднага ще могат да се уредят отношенията с фиска, както и отношенията на правоприемника с кредиторите. Ще се избегнат споровете дали има приемане или не. Такова ще е налице щом няма отказ. Призоваването към наследяване ще означава и придобиване по силата на закона.

2. Втората насока на реформата е да се определи **в какво качество придобива държавата** имуществото на починалия, когато няма наследници по закон (не съществуват наследници от четирите реда; всички са се отказали от наследяване; всички са недостойни да наследят; няма и наследници по завещание). Че се осъществява правоприемство няма спор в теорията, тъй като дори се изисква държавата да направи опис, за да ограничи своята отговорност (чл.60, ал.2 ЗН). Променя се субектът на притежание и отговорност, но се запазват гражданските правоотношения по съдържание. Но въпросът е, дали държавата получава имуществото по силата на своя *imperium* или като субект на частно право. Очевидно е, че трябва нов текст на закона, който със заместването на думата „получава“ (чл.11 ЗН), да употреби понятие, което отговаря по-ясно и точно на разбирането въведено от законодателя в нормата (напр. държавата поема). Мотивите към ЗН от 1949 г. в тази насока могат да имат само ориентировачно значение. Дискусията се води през целия период на съществуване на чл.11 ЗН и дори след промяната му от 1992 г. с признаване право на общините да получат определени вещни права. Следва да се съобразят и общностни уредби, Кодексът на международното частно право и правилата относно промяната при преминаването на имуществото от частна в държавна собственост.

Към тази уредба, която може да сочи и обекти – съобразно ЗДС, може да се обмисли и създаване на правило, подобно на правилото на чл.202 ЗН (отм.) (заместване при отказ), което ще дава възможност да се пристъпи към призоваване на държавата да поеме наследственото имущество, едва когато наистина са изчерпани възможностите да наследят роднини, защото ще се признае самостоятелно право на наследяване на наследници, които биха могли да заместват в наследяването отказалите се. Сега това е невъзможно, защото не са налице условията за възникване на правото на заместване по чл.10 ЗН.

3. Ще посоча още едно предложение. То се отнася до приемането по опис и отговорността на наследника. Намирам, че при възприетата система описът има цел – да ограничи отговорността на наследника до размера на стойността на имуществото на наследодателя – длъжник. По-доброто законово решение според мен е да се възприеме **принципът на ограничена отговорност**. Разбира се, не до отговорност само с имуществото от състава на наследството, но до размера на актива на наследството (неговата стойност). Така ще се прокара ясна граница на отговорността. Ще отпаднат изключенията и възможните спорове около тях. Ще се изрази еднакво отношение към двете групи кредитори – на наследодателя (на наследството) и на наследника. Всъщност тук се касае за уредба въвн от самото придобиване на наследството, но се засяга неговата същностна последица – придобиване на правата и поемане на задълженията, и затова уреждането на този въпрос е от изключително значение за самите наследници и за кредиторите. Тази част на уредбата се нуждае от цялостно оглеждане, включително и на правилата на описа. Препращане с норма, каквато е чл.63 ЗН е недостатъчно. Най-малкото тя следва да бъде допълнена с изрично посочване на възможност да се извърши допълнителен опис при прецизирани процедурни правила.

Тези, както и други въпроси на уреждане в бъдеще на наследяването несъмнено изискват обсъждане и търсене на най-доброто решение. С поставянето им считам, че допринасям за изясняването и намирането на необходимото решение, което е цел и на настоящия труд.

III. ПУБЛИКАЦИИ НА АВТОРА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Приемане на наследството по опис, Собственост и право, 2008, кн.7.
2. Въпроси по чл.76 от Закона за наследството, Собственост и право, 2010, кн.5.
3. Наследяването и държавата, Норма, 2013, кн. 6 /под печат/.